

ОМОФОН СЎЗЛАРНИНГ “CONFUSING WORDS” (ЧАЛКАШ СЎЗЛАР) ТАРЗИДА НАМОЁН БЎЛИШИ

ҚаршиДУ магистранти Хамроева М.

Маълумки, инглиз тилида бошқа аксарият тиллардаги каби нутқда сўзлар шаклан ёки талаффузига кўра бир хил бўлиб келиши мумкин. Бу ходиса одатда уч турга ажратилади: 1) график бир хиллик; 2) талаффузига кўра нисбий бир хиллик; 3) талаффуз жиҳатидан мутлақ бир хиллик. Бундай бир хиллик касб этган сўзлар “омограф”, “омофон”, “тетероним” терминлари билан ажратилади. Тилшуносликда буларнинг барчаси омонимлар сирасига киритилади. Аммо аксарият олимлар ёзилиши жиҳатидан бир хиллик касб этувчи, бироқ турлича талаффуз этилувчи сўзларни, яъни омографларни омонимлар сирасига киритмайдилар. Улар омонимия ходисаси объекти сифатида асосан бир хил товуш таркибига эга бўлган, яъни талаффуз нуктаи назаридан бир хиллик касб этувчи сўзларгагина эътибор қаратадилар [6, 150].

Инглиз тили омофоник birlikларга бой бўлиб, уларга турли олимлар турлича ёндашадилар. Мисол учун, Колумбия университети профессори Мичел Миоззо омофонларга қуйидагича изоҳ берган: “Омофонлар шундай birlikларки, уларни ўрганишдаги қийинчилик энг кўп қўлланувчи сўзларни тез-тез нутқимизда такрорлаб туришимиз натижасида юзага келади” [3]. Фикрининг далили сифатида олим *hare* - қуён ва *hair* – *soch* каби сўзларни келтиради. Бу икки сўз [heə(r)] деб талаффуз қилинади.

Шунга ўхшаш фикрларни Е.А.Гурджиеванинг омонимларга бағишланган тадқиқотларида ҳам учратиш мумкин: “Бир хил талаффуз қилинувчи, ҳар хил маъно англатувчи, лексик, лексик-грамматик ва грамматик жиҳатдан фарқ қилувчи сўзлар омонимлар деб аталади”. Унинг ишларида ҳам асосан талаффузи бир хил бўлган сўзларни учратиш мумкин. Масалан: *light* - ёруғ ва *light* – *енгил* [laɪt]; *ring* - узук, *ring* - қўнғироқ қилмоқ [rɪŋ] [6, 151].

Т.В.Жеребилонинг “Тилшунослик терминларининг луғати”да қуйидаги таърифга дуч келамиз: “ОМОНИМЛАР [қад. юнон. ὁμός < *homos* бир хил +

опута, овуца ном]. Бир хил талаффуз этилувчи, аммо ҳар хил маъно ифодаловчи сўзлар” [4, 234]. Луғат муаллифи шунингдек, инглиз тилидаги ёзилиши жиҳатидан фарқ қилувчи, аммо бир хил талаффуз этилувчи *meat* – *гўшт*[mi:t] ва *meet* – *кутиб олмоқ* [mi:t] сўзларини ҳам тўлиқ омонимлар сирасига киритади.

“Одатда бир сўз туркумига мансуб бўлган сўзлар тўлиқ омонимлар саналади ва улар контекстда қўлланиш жараёнида барча грамматик шаклларини тўла сақлаб қолади” [5, 68].

Ҳарвард университети олими Алфонзо Караматза эса “Лексик жараёнлардаги тест назариясида омофонларнинг фаолияти сўзлардаги лексик жараёнларнинг натижасидир ва улар оғзаки нутқда чалғитувчи характерга эгадир”, - деб таъкидлайди ва бунга *red* – *қизил* (сифат) ва *red* – *қизарган* (сифатдош) *red* – *кизил ранг* (от) сўзларини мисол қилиб келтиради.

Демак, икки сўзнинг маълум фонетик қонуниятларга кўра бир хил талаффуз этилиши омофониядир. Бу ҳодиса фақат икки сўзнинг бир хил талаффуз этилишида қайд этилади. Аммо бу иккидан ортиқ сўзнинг бир хил талаффуз этилиши омофония бўлмайди, деган фикрни илгари сурмайди. Бироқ биз ўрганиб чиққан далиллар аксарият ҳолларда икки сўз орасида бир хил талаффуз юзага келишини кўрсатади. Омофонияни юзага келтирувчи икки сўз аслида фонетик структурасидаги маълум товуш орқали фарқ қилади. Лекин улар талаффуз жараёнида маълум қонуниятга кўра бир хил қайд этилади. Масалан: *principal-директор*, *principle-усул* [prɪnsəpl]; *bear-айиқ*, *bare-яланғоч* [beə], *I-мен*, *eye-кўз* [aɪ], *symbol-рамз*, *symbol-чолғу асбоби* [sɪmbəl], *berth-ётоқ*, *birth-туғилмоқ* [bɜ:θ], *knead-аралаштирмоқ*, *need-керак* [ni:d], *knight-пицарь*, *night-тун* [naɪt], *sail-сузмоқ*, *sale-сотмоқ* [seɪl], *piece-бўлак*, *peace-тинчлик* [pi:s], *none-ҳеч бири*, *nun-роҳиба* [nʌn], *pair-жупа*, *pear-нок*, [peə], *serial-серуал*, *cereal-бўтқа* [siəriəl], *steal-ўғирламоқ*, *steel-пўлат* [sti:l], *alter-ўзгартириш*, *altar-меҳроб* [ɔ:lte], *colonel-полковник*, *kernel-урғун* [kɜ:nl] ва бошқалар.

Америкалик олима Мария Елена омофонларни одатда хато қўллаш мумкин бўлган сўзлар деб баҳолайди ва бунга қуйидагича изоҳ келтиради: “Нафақат инглиз тилида икинчи тил сифатида мулоқот қилувчилар, балки инглиз тили соҳиблари ҳам талаффузи бир хил бўлган сўзларни одатда нутқда тез-тез хато қўллайдилар. Баъзан бундай сўзлар шу қадар ўхшаш талаффуз қилинадик, суҳбат жараёнида кишилар улар орасидаги фарқни англолмай қоладилар. Айрим ҳолларда кишилар турлича ёзиб, бир хил талаффуз этиладиган сўзлар хижжалаб, ҳарфма-ҳарф айтилгандагина уларнинг аниқ маънолари англашилади”, - дейди у. Олиманинг мақоласида мисол тариқасида қуйидаги сўзлар келтирилган: *cite* – мисол келтирмоқ, *site* – жой, макон, *sight* – кўз, кўриш қобилияти. Инглиз тилида бу сўзларнинг ҳар учаласи [saɪt] деб талаффуз қилинади. [1, 264].

Шуни ҳам эътироф этиш лозимки, товуш фарқи ҳар қандай кўринишда бўлавермайди. Бу фарқ уларнинг артикуляцион ўрни ва усули бир бўлгани ҳолда, ун иштирокига кўра фарқли бўлиши ҳам мумкин. Мисол учун, унли товушларда тилнинг кўтарилиши ва лаблар иштирокига кўра бир хил бўлиб, унлилар қаторига кўра фарқланади: *accept* [æksept]-*except* [ɪksept], *bazaar* [bəzɑː]-*bizarre* [bɪzɑː]. Ундошлар иштирокидаги сўзларда ҳам бу ҳолат кузатилади: *advice* [ədvaɪs]-*advise* [ədvaɪz], *rice* [raɪs]-*rise* [raɪz], *rays* [reɪs]-*raise* [reɪz], *board-maxma* [bɔːd] , *bored-зериққан* [bɔː(r)d], ва ҳоказо. Бундай ҳолатда паронимлар юзага келади.

Бинобарин, инглиз тилидаги талаффуздош сўзлар шундай чалғитувчи, чалкаштирувчи характерга эгаки, баъзан уларнинг маънолари орасидаги фарқларни ҳатто контекстда ҳам аниқлаш мураккабдир. Масалан: *man-men* [men], *pan-pen* [pen], *their-there* [ðeə], *two-too-to* [tuː], *latter-letter* [lætə], *waist-waste* [weɪst], *pair-pear* [peə], *no-know* [nəʊ], *plane-plain* [pleɪn], *one-won* [wʌn], *new-knew* [njuː], *mind-mined* [maɪnd], *gorilla-guerilla* [gəˈrɪlə] ва ҳоказо [2,50].

Юқорида келтирилган фикрлардан шундай хулосага келиш мумкинки, ҳозирги кунда инглиз тилшунослигида алоҳида эътибор қаратиб келинаётган “confusing words” (чалғитувчи сўзлар) ҳам омонимлар сирасида ўрганилиши

лозим. (Ма'lumotlarga qaraganda confusing words ham homophone so'zlar ham bir xil xarakterga ega bo'lgan tushunchalardir. Ularning har ikkisi ham turlicha yoziladigan so'zlarning bir xil talaffuz qilinishidir. Bundan ko'rinib turibdiki, ularning hijjalab aytilganda turli xarflarni namoyon qilishi va shu bilan bir qatorda, bunday so'zlarning ma'nosi va gaplardagi holati ham turlicha bo'ladi). Омофонлар ёки чалғитувчи сўзларнинг мавжуд бўлиши тилдан самарали фойдаланишда тўсиқ бўлмайди, албатта. Чунки омофоник жуфтликларнинг ҳар бири ўз семантик, грамматик ва бошқа хусусиятларига эга. Нутқда бундай сўзлардан унумли фойдаланиш ҳамда суҳбат жараёнида уларни тўғри ва ўринли қўллаш учун инглиз тилидаги талаффуздош жуфтликларнинг ҳар бирини изчил ўрганиш, маъноларини яқиндан билиш талаб қилинади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. A.Pyle, M.Ellen. Test of English as a foreign language. 1st chapter. Cliffs USA, 1995. – P. 299.
2. Rashidova F. English Student's book for the 2nd course. Tashkent, 2015. – P. 103.
3. www.vocabularyspellingcity.com.
4. Жеребило Т.В. “Словарь лингвистических терминов”. Назрань: ООО Пилигрим, 2010. – 486 с.
5. Фомина М.И. Лексикология. М.: Высшая школа, 1990. – 415 с.
6. Шайкевич А.Я., Абдуазизов А.А., Гурджиева Е.А. Введение в языкознание. Ташкент: Укитувчи, 1989. – 312 с.